

Rodni stereotipi i rodne uloge vs. seksualna uvjerenja i ponašanja

Doris Vojković

Filozofski fakultet u Zagrebu

Odsjek za psihologiju

ORCID: 0009-0000-8299-2426

Sažetak

Prisutnost rodnih stereotipa u društvu povećava percipirane razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge ženama nalažu da budu brižne i pasivne, a muškarcima da budu neovisni i dominantni. Područje na kojem se rodni stereotipi i uloge jasno manifestiraju putem tradicionalnih seksualnih scenarija i seksualnog dvostrukog standarda jest seksualnost. Ovaj rad istražuje odnos rodnih stereotipa i uloga te brojnih relevantnih seksualnih uvjerenja i ponašanja kao što su disfunkcionalna seksualna uvjerenja, seksualne disfunkcije i korištenje zaštite pri seksu. Rad se osvrće i na utjecaj medija u nastanku i održavanju rodnih stereotipa, kao i na specifičnosti rodnih stereotipa i uloga te aspekata seksualnosti kod pripadnika LGBTQ+ populacije. U radu je proučena priroda odnosa rodnih stereotipa i rodnih uloga te seksualnih uvjerenja i ponašanja s posebnim naglaskom na mogućnost uzročno-posljedičnog zaključivanja. Komentirane su društvene implikacije rodnih stereotipa i uloga u domeni seksualnosti kao i važnost istraživanja tog područja. Zaključno, ovaj rad pruža metodološke smjernice kao i nova područja proučavanja za daljnja istraživanja u svrhu boljeg razumijevanja odnosa rodnih stereotipa i rodnih uloga te seksualnih uvjerenja i ponašanja.

Ključne riječi: rodni stereotipi, rodne uloge, seksualna uvjerenja, seksualni dvostruki standard, seksualni scenarij

Uvod

Stereotipi o rodnim razlikama sveprisutni su i imaju dugu povijest. Nije rijetko čuti razne izjave koje naglašavaju razlike između muškaraca i žena, bilo da se one odnose na temeljnu i gotovo potpunu odvojenost rodova (*Muškarci su s Marsa, žene su s Venere*) ili pak na pojedine aspekte kao što su sposobnost za roditeljstvo („Daj dite materi“) i snaga („Treba muška ruka“). Rodni stereotipi mogu se definirati kao kategorijska vjerovanja o karakteristikama pojedinaca koja

su temeljena isključivo na njihovoj pripadnosti muškom ili ženskom rodu (Duehr i Bono, 2006). Prema Miloš (2017) rodni stereotipi odražavaju se i u jeziku. Tako se naprimjer izrazima kao što su „ljepši/slabiji spol“ i „jači spol“, koji se često rabe u hrvatskom jeziku, pokazuje stereotip o tome da su žene te koje su lijepe i nježne, a muškarci ti koji su snažni i tjelesno sposobni. Ta društvena uvjerenja odražavaju sužen pogled na muškarce i žene te njihove karakteristike, a za njih se često vežu i društvena očekivanja o tome kakvi bi muškarci i žene trebali biti. Ta očekivanja, koja nalažu kako bi se muškarci i žene trebali ponašati u raznim situacijama, nazivaju se rodnim ulogama (Diekman i Schneider, 2010). Sadržaj rodni uloga može se prikazati kroz dvije temeljne dimenzije: djelatnost (engl. *agency*) i okrenutost zajednici (engl. *communion*) (Bakan, 1966). Djelatnost uključuje instrumentalnost, asertivnost i samozaštitu. Podrazumijeva i pridavanje veće važnosti ostvarivanju vlastitih ciljeva i želja nego ravnoteži u grupi kojoj pojedinac pripada. S druge strane okrenutost zajednici podrazumijeva upravo dobre odnose u grupi, brižnost i požrtvornost za dobro ostalih ljudi. Rodne uloge tako postavljaju očekivanja prema muškarcima da budu orijentirani prema sebi, a prema ženama da budu orijentirane prema drugima. Kako navodi Ellemers (2018), većina je stereotipa fleksibilna i podložna mijenjanju ovisno o situaciji, ali rodni stereotipi nisu jedni od njih. Rod se smatra primarnom karakteristikom osobe i shodno tome rodni stereotipi prilično su strogo i jasno određeni te kreiraju prosudbe i očekivanja od drugih ljudi, čak i u situacijama kada je zaključivanje na temelju kategorije roda irelevantno (Ellemers, 2018).

Kada razmatramo rodne uloge koje nalažu da muškarac mora biti dominantan i asertivan, a žena brižna i pasivna, može se pretpostaviti da ta očekivanja često dopiru i u područje muške i ženske seksualnosti. U suvremenim raspravama o zdravoj i sigurnoj seksualnosti često je fokus na temama kao što su korištenje zaštite pri seksualnom odnosu, odgovorno seksualno ponašanje te seksualna autonomija (Santelli, 2017). Ipak, rjeđe se u tim kontekstima govori o potencijalnim razlikama između muškaraca i žena u seksualnosti, o tome koji je korijen tih razlika te kakve implikacije to može imati na seksualna uvjerenja, ponašanja, a posljedično i zdravlje pojedinaca. Stoga je cilj ovog rada istražiti povezanost rodni stereotipa i rodni uloga sa seksualnim uvjerenjima i ponašanjima te analizirati potencijalne posljedice tih povezanosti na psihološko i fizičko zdravlje pojedinaca.

Rodne razlike vs. rodni stereotipi

Kao što je spomenuto, sveprisutna su uvjerenja i razne laičke teorije o razlikama između muškaraca i žena. Postavlja se pitanje postoje li uistinu te razlike i ako da, kako je do njih došlo. Evolucijska perspektiva nudi pokušaje odgovora na ta pitanja. Prema Bussu i Schmittu (2011) za očekivati je da će se muškarci i žene razlikovati u onim domenama u kojima su se tijekom ljudske prošlosti susretali s različitim adaptivnim problemima. Tako evolucijska psihologija predviđa brojne sličnosti rodova, ali i velik broj rodnih razlika, ponajviše vezanih za razmnožavanje i seksualnost. Teorija seksualnih standarda tako predviđa da će se muškarci i žene uvelike razlikovati u mnogim aspektima kratkoročnih seksualnih strategija, kao što su seksualni varijabilitet koji žele imati i priroda njihovih seksualnih fantazija (Buss i Schmitt, 2011). Saznanja iz evolucijske psihologije naišla su na brojne kritike u znanstvenom svijetu (Buller, 2005; Woodley of Menie i sur., 2023; Somcutean, 2024). Probudena je i zabrinutost o tome da će saznanja o rodnim razlikama imati negativne političke posljedice za emancipaciju žena te da će nastaviti promovirati rodne stereotipe predstavljajući ih kao prirodna stanja (Somcutean, 2024). Kontrastno takvim diferencijalnim modelima, koji muškarce i žene smatraju uvelike psihološki različitim, Hyde (2005) je predložila hipotezu rodne sličnosti, koja tvrdi da su muškarci i žene slični u većini psiholoških varijabli. Rezultati tog istraživanja proizašli su iz 46 metaanaliza koje su proučavale 125 veličina učinka za razne rodne razlike. Čak 78% rodnih razlika imalo je nultu ili vrlo malu veličinu učinka (Hyde, 2005). To veliko istraživanje pokazalo je da su varijacije po brojnim karakteristikama veće među pripadnicima istog roda nego što su to između rodova. Ni u domeni seksualnosti nisu pronađene velike razlike u svim aspektima, iako Hyde (2005) izvještava o razlikama u poddomenama masturbacije i stavova o usputnom seksu. Uz nalaze koji govore u prilog o više sličnosti između muškaraca i žena nego što se često tvrdi jasno je da su razlike često prenaplašene kada se o njima govori. Teorija socijalnih uloga, koju su predložile Eagly i Wood (1999), priznaje temeljne biološke razlike između muškaraca i žena i tvrdi da su one tijekom povijesti pridonijele podjeli rada prema rodu. Zbog svoje biološki utemeljene snage i veličine muškarci su dobili više moći i upravo zbog toga postali dominantniji od žena. S druge strane ženama su zbog njihove sposobnosti rađanja djece dodijeljene uloge brige o obitelji, zbog čega su posljedično postale brižnije i više orijentirane na odnose nego muškarci. Prema toj teoriji stvarne biološke razlike dovele su do mnogo dodatnih rodnih razlika na temelju kojih je onda i nastalo mnoštvo rodnih stereotipa.

Prednost evolucijske teorije (Buss i Schmitt, 2011) ogleda se u razmatranju dalekosežne ljudske prošlosti i utjecaja koji su oblikovali adaptacije ljudi na okolinu. Uzimajući u obzir velike razlike u adaptivnim problemima s kojima su se muškarci i žene susretali, jasno je da će se neke rodne razlike održati i do danas. S druge strane teorija socijalnih uloga (Eagly i Wood, 1999) priznaje evolucijsku perspektivu, ali i snažno naglašava utjecaj društvenih sila na nastanak rodnih razlika. Buss i Schmitt (2011) odgovaraju na kritike upućene evolucijskoj psihologiji koje se odnose na optužbe o pojednostavljivanju ljudskog ponašanja i zagovaranju njegove nefleksibilnosti. Autori naglašavaju da su psihološki mehanizmi visoko promjenjivi ovisno o socijalnim, kulturalnim i kontekstualnim činiteljima. Dakle bez obzira na razlike u vodećim teorijama rodnih razlika čini se da postoje slaganja o njihovu korijenu, koja uključuju i biološke i socijalne faktore, kao i njihove interakcije. Konačno, rezultati utjecajne metaanalize Hyde (2005) upućuju na mali broj rodnih razlika, zasigurno manji nego što se često pretpostavlja.

Ta prenaplašenost rodnih razlika dovodi nas upravo do pojma rodnih stereotipa. Prema Eapen (2024) stereotipi općenito služe kao mentalni sklopovi ili kognitivne sheme koje omogućuju brzu kategorizaciju pojedinaca koji pripadaju nekoj grupi i dodjeljivanje atributa na temelju te kategorizacije. Eapen (2024) dalje tumači da stereotipi imaju važnu kognitivnu ulogu u smanjivanju količine informacija koje je potrebno aktivno procesirati. S evolucijskog gledišta, jedan od važnih zadataka za preživljavanje i razmnožavanje bio je donijeti brze prosudbe o pojedincima u okolini kako bi se procijenile potencijalne prijetnje ili socijalne prilike (Sng i Neuberg, 2016). Autori Sng i Neuberg (2016) opisuju evolucijsku svrhu stereotipa kao kognitivnih alata koji pružaju mogućnost brze prosudbe pojedinaca. Naprimjer moguće je pretpostaviti situaciju u kojoj žena koja je sama izvan kuće u noćnim satima ugleda muškarca koji ide prema njoj te ona na temelju rodnog stereotipa o muškoj agresivnosti zaključuje kako je muškarac pred njom sigurno opasan. No kako i Sng i Neuberg (2016) navode, stereotipi su procjene koje unatoč svojoj brzini ne moraju uvijek biti točne. Iako je moguće zamisliti adaptivnu svrhu stereotipa o muškoj agresivnosti u susretu s nepoznatim muškarcem, ta prosudba neće nužno biti točna. Dakle rodni su stereotipi generalizacije koje mogu biti utemeljene na stvarnim rodnim razlikama, ali i na brojnim drugim, irelevantnim faktorima. Teorija socijalnih uloga autorica Eagly i Wood (1999) upućuje na mogućnost stvaranja novih rodnih razlika, a posljedično i stereotipa, na temelju ojačavanja već postojećih razlika. Tako je moguće da su stvarne rodne razlike kao što su razlike u fizičkoj snazi (Hyde, 2005), a posljedično i u uspjehu u raznim sportovima, dodatno izražene zbog

prijetnje stereotipom. Prijetnja stereotipom odnosi se na prijetnju koja se događa kada je pojedinac u riziku da potvrdi stereotip o skupini kojoj pripada (Steele i Aronson, 1995). Gentile i suradnici (2018) provedbom metaanalize pokazali su da postoji negativan utjecaj rodni stereotipa na ženski uspjeh u sportu, posebice kod sportova koji se smatraju stereotipno muškima. Na taj način moguće je stvoriti samoispunjavajuće proročanstvo: zbog uvjerenja temeljenih na rodni stereotipima (naprimjer da su žene loše u sportu) mijenja se ponašanje osobe (naprimjer ulaganje manje truda u sport) te negativno uvjerenje postaje stvarnost. Ellemers (2018) navodi i nekoliko kognitivnih procesa koji se nalaze u podlozi održavanja i ojačavanja rodni stereotipa. U susretu s mnoštvom informacija te njihovu procesiranju ljudi imaju tendenciju percipirati informacije koje su u skladu sa stereotipom koji poznaju kao više pouzdane i informativnije od ostalih informacija. Postoji i pristranost u dosjećanju informacija, pa tako stereotipi facilitiraju dosjećanje informacija koje su u skladu sa stereotipom više od onih koje nisu u skladu sa stereotipom (Ellemers, 2018). Sve navedene teorije opisuju postojanje stvarni rodni razlika, no broj stereotipa koji nadmašuje broj razlika upućuje na nemogućnost poistovjećivanja dvaju pojmova te važnost istraživanja rodni stereotipa i njihova utjecaja.

Seksualne uloge muškaraca i žena

Teorija seksualni scenarija (Gagnon, 1990) objašnjava kako ljudi uče o seksualnosti i razvijaju očekivanja o seksualni ulogama muškaraca i žena. Ta teorija tumači da većina heteroseksualni ponašanja prati određen društveno kreiran i prihvaćen scenarij (Gagnon, 1990). Socijalni scenarij općenito se definira kao mentalna reprezentacija koja služi pojedincima za shvaćanje i objašnjavanje vlastitog iskustva u socijalnom svijetu (Wiederman, 2015). Na temelju tih kulturni scenarija oblikuju se interpersonalni scenariji koji služe kao upute za ponašanje u različitim romantičnim i seksualni interakcijama. Tako kulturni scenarij nalaže da je muška seksualna uloga više aktivna i poduzetna, pa bi muškarci trebali biti ti koji iniciraju seks i određuju seksualne aktivnosti i njihov tijek. S druge strane od žena se očekuje da zauzmu pasivniju ulogu i na neki način prate muškarčeve seksualne inicijacije, želje i aktivnosti (Gagnon, 1990). Posljedično dolazi do stvaranja intrapsihičkih scenarija, koji podrazumijevaju pojedinačevu internalizaciju scenarija koje društvo nameće. Ti scenariji odnose se na pojedinačeve želje, emocije i fantazije. Naprimjer internalizacijom scenarija koji nalaže seksualnu pasivnost žena u odnosu s

muškarcem fantazije i seksualne želje žene usklađuju se s nametnutim scenarijem, pa je moguće da će upravo zbog toga te želje i fantazije uključivati ženu u pasivnijoj ulozi u seksu. Zbog povijesnih promjena i posebice feminističkog pokreta došlo je do brojnih društvenih promjena u smjeru rodne ravnopravnosti. Sukladno tome postoje dokazi o tome da su se i seksualna ponašanja i uvjerenja ljudi promijenila i da manje prate tradicionalne seksualne scenarije. Naprimjer istraživanja su pokazala da žene više nego prije iniciraju seks, posebice u dugoročnim vezama (Kamen, 2003, prema Sanchez i sur., 2012a), što nije u skladu sa seksualnim scenarijem žena kao pasivnih seksualnih bića. I muškarci pokazuju pomake prema ravnopravnijim odnosima u donošenju seksualnih odluka te izvještavaju o tome da žele da i žene ponekad iniciraju seks (Dworkin i O'Sullivan, 2005). Unatoč toj pozitivnoj promjeni prema rodnoj ravnopravnosti postoji puno dokaza da se većina heteroseksualnih odnosa još uvijek temelji na tradicionalnim seksualnim scenarijima (Bowleg i sur., 2004; Wingood i DiClemente, 2000).

Dakle seksualnost je potencijalno područje ljudskog identiteta i aktivnosti u kojem je rod posebno salijentan, stoga je u proučavanju rodnih stereotipa iznimno bitno osvrnuti se na nju. Utjecaj seksa na dostupnost i povećano odigravanje rodnih stereotipa i seksualnih scenarija proučavali su Hundhammer i Mussweiler (2012). U seriji od šest eksperimenata proučavali su utjecaj izloženosti znakovima seksualnosti na samopercepciju i ponašanja ljudi. Pretpostavili su da će izloženost znakovima seksualnosti kod sudionika povećati poistovjećivanje s vlastitim rodnom, prihvaćanje rodnih stereotipa kao i submisivnost kod žena te asertivnost kod muškaraca.

U prvom eksperimentu podsvjesno udešavanje riječi „seks“ dovelo je do brže samokategorizacije sudionika kao žena i muškaraca u odnosu na kontrolnu skupinu koja nije udešena tom riječi. Dakle tim sudionicima trebalo je kraće vrijeme da na računalu kliknu na opciju svojeg roda. U drugom eksperimentu sudionici su izveli zadatak traženja riječi u kojem su se spominjale riječi koje se odnose na seksualnost kao što su „koža“, „mokro“ i „kruto“. Na kasnijoj upitničkoj mjeri pokazalo se da su se ti sudionici više poistovjećivali s vlastitim rodnom od onih u kontrolnoj skupini. Treća studija koristila se slikovnim prikazima, među kojima se u eksperimentalnoj skupini našla i slika muškarca i žene u seksualnom kontekstu koja nije uključivala prikaz dominantnosti ili submisivnosti. Svrha takve slike bila je uvjetovati sudionike znakovima seksualnosti, ali ne i znakovima seksualne rodne uloge. Hipoteza da će se oni sudionici koji su izloženi takvoj slici više opisati u skladu s rodnim stereotipima svojeg roda od kontrolne

skupine potvrđena je. Dakle samo izlaganje znakovima seksualnosti, čak i bez izlaganja seksualnim rodnim ulogama, potakla je sudionike da sebe opišu više u skladu s rodnim stereotipima.

Sudionici ni u jednom eksperimentu nisu shvatili obmanu, a korištenje eksperimentalnim nacrtom u kombinaciji s raznim implicitnim mjerama i kombinacijom svjesnih i podsvjesnih udešavanja daje dodatnu vrijednost tom istraživanju u odnosu na najčešće upotrebljavane korelacijske nacрте s eksplicitnim mjerama, koji prevladavaju u tom području. Korištenjem implicitnim mjerama otklanja se ili barem uvelike minimizira efekt socijalne poželjnosti (Gawronski i De Houwer, 2014; Nier, 2005). To je bitno jer istraživanje rodnih stereotipa i seksualnih uvjerenja može biti snažno opterećeno socijalnom poželjnosti u smjeru pokušaja odgovaranja na rodno nestereotipan način zbog društvene klime koja sve više zagovara važnost rodne ravnopravnosti. Posebno bi velik taj efekt onda mogao biti kod mlađih sudionika koji su odrasli u dobu u kojem su rodni stereotipi i seksualni scenariji još uvijek prisutni u društvu (Bowleg i sur, 2004; Wingood i DiClemente, 2000), ali su također odrasli u doba feminizma i zagovaranja promicanja rodne jednakosti. Zbog dostupnosti studentske populacije za sudjelovanja u istraživanjima, kao i zbog toga što seks često ima veliku ulogu u razdoblju odraslosti u nastajanju, često su upravo mladi ljudi sudionici istraživanja u tom području. Potrebno je provesti više istraživanja i na osobama koje pripadaju drugim dobnim skupinama u svrhu otkrivanja potencijalnih dobnih i generacijskih razlika u rodnim stereotipima, seksualnim uvjerenjima i ponašanjima.

Utjecaj udešavanja seksualnim sadržajem pokazao se dakle postojanim u samokategorizaciji, identifikaciji i poistovjećivanju s rodnim stereotipima. Takvi nalazi upućuju na važnost istraživanja rodnih stereotipa u kontekstu seksualnosti s obzirom na to da samo izlaganje seksualnim znakovima čini pojedince više svjesnima vlastitog roda te doprinosi većem poistovjećivanju s tim rodnom, kao i s njemu pripadajućim rodnim stereotipima. U istom istraživanju Hundhammera i Mussweilera (2012) provjeren je i utjecaj seksualnog udešavanja na stvarna ponašanja pojedinaca. Polovina sudionika ponovno je udešena zadatkom traženja riječi te je proučavan njegov utjecaj na to hoće li, i nakon koliko vremena, muškarci i žene prekinuti telefonski razgovor eksperimentatora kako bi mogli nastaviti s istraživanjem. Eksperimentator je bila osoba suprotnog spola sudioniku kako bi se proučio utjecaj udešavanja na ponašanje upravo

u situacijama odnosa muškarca i žene. Rezultati su utvrdili da su seksom uvjetovane žene više oklijevale u prekidanju eksperimentatora nego žene koje nisu uvjetovane seksom. S druge strane seksom uvjetovani muškarci manje su oklijevali od onih koji nisu uvjetovani (Hundhammer i Mussweiler, 2012). Dakle jednostavno izlaganje riječima koje se mogu povezati sa seksom oblikovalo je ponašanje ispitanika upravo u smjeru rodni stereotipa: žene su se ponašale više submisivno, a muškarci više dominantno u kontaktu s eksperimentatorom suprotnog spola. Važni doprinosi te serije eksperimenata očituju se u lakoći promjene radnog pojma o sebi i stvarnog ponašanja u smjeru veće rodne tipiziranosti. Naime samo jedno podsvjesno udešavanje riječi „seks“ bilo je dovoljno da se muškarci i žene brže rodno kategoriziraju. Iz svega navedenog jasno je da su seksualne situacije specifične po brzini i jačini kojom aktiviraju rodne stereotipe kod ljudi. Moguće je onda zaključiti da je seksualnost područje u kojem će zbog brze aktivacije rodni stereotipa doći do više rodno stereotipnih ponašanja, preciznije rečeno, do izraženije dominantnosti muškaraca i submisivnosti žena.

Dominantnost i submisivnost – stvarna želja ili seksualni scenarij?

Društveni pritisak za konformiranje rodni stereotipima i tradicionalnom seksualnom scenariju postoji (Eaton i Rose, 2011). No postavlja se pitanje koliko su rodno tipizirana seksualna ponašanja muškaraca i žena odraz tih nametnutih normi i scenarija, a koliko su ona ipak slobodno izabrana u skladu sa seksualnim preferencijama. Moguće je tako da nekim ženama zbilja odgovara pasivnija uloga u seksu te da neki muškarci istinski uživaju u dominantnoj ulozi. Naime samo zato što nečije seksualno ponašanje naizgled prati tradicionalni seksualni scenarij, ne znači nužno da je to ponašanje nametnuto izvana. Sanchez i suradnici (2005) ispitivali su posreduju li seksualna autonomija i baziranje svojeg samopoštovanja na odobravanju drugih povezanost između rodne konformnosti i seksualnog zadovoljstva. Kriterij seksualnog zadovoljstva operacionaliziran je kao skala od triju čestica u kojoj su sudionici ocijenili koliko im zadovoljstva donose spolni odnos, seksualne aktivnosti i seksualna bliskost na ljestvici od -3 do 3. Ulaganje u rodnu konformnost definirano je kao pridavanje važnosti tome da se bude sličan rodnoj normi. Od sudionika je tako traženo da promisle o tome kako društvo definira savršenu ženu ili muškarca. Zatim su ispitani o tome koliko im je bitno biti sličan tom idealu te koliko im je bitno biti različit od tipičnog pripadnika suprotnog spola, kao i koliko su te podudarnosti bitan dio njihova identiteta.

Autonomiju kao psihološku potrebu definirali su Deci i Ryan (1987) u teoriji samodeterminacije kao osjećaj da pojedinceva ponašanja proizlaze iz njega samog, a ne iz okoline. Taj model autonomije preuzeli su i Sanchez i suradnici (2005) za potrebe svojeg istraživanja. Upotrijebljene čestice za mjerenje seksualne autonomije ispitivale su stupanj percipirane autentičnosti u seksualnom kontekstu te percipirane vlastite kontrole i kontrole drugog partnera nad seksualnim aktivnostima. Rezultati tog istraživanja ukazuju na to da samo ulaganje pojedinca u to da bude rodno tipičan nije nužno prediktor nižeg seksualnog zadovoljstva. Medijatorske su varijable koje leže u podlozi te povezanosti ulaganja u to da se bude rodno tipičan i nižeg seksualnog zadovoljstva seksualna autonomija i baziranje samopoštovanja na odobravanju drugih ljudi. Čini se da kada je rodna konformnost u skladu s istinskim i unutarnje motiviranim željama, to jest ne proizlazi iz baziranja svojeg samopoštovanja na odobravanju drugih te nije praćena percepcijom niske seksualne autonomije, ona nije sama po sebi štetna za seksualno zadovoljstvo pojedinca. Također u istraživanju nije mjeren stav prema rodnim ulogama, no moguće je da bi upravo takva mjera mogla moderirati odnos između ulaganja u to da se bude rodno tipičan i seksualnog zadovoljstva.

Važno je naglasiti da nacrt tog istraživanja ne dopušta kauzalno zaključivanje, stoga je potrebno provoditi i longitudinalna istraživanja ili intervencijske narcte kako bi se moglo zaključivati o uzročno-posljedičnim vezama proučavanih konstrukta. Također Sanchez i suradnici (2005) navode metodološki nedostatak korištenja samoiskazom pa je moguće da su sami odgovori sudionika bili pod utjecajem socijalne poželjnosti. Spomenuto korištenje implicitnim mjerama tih konstrukata kao dodatak češće upotrebljavanim eksplicitnim mjerama zato može dati izniman doprinos u otklanjanju potencijalnog socijalno poželjnog odgovaranja, koje narušava valjanost istraživanja. Usto moguće je da se subpopulacija muškaraca i žena kojima je ugodno sudjelovati u istraživanjima te tematike razlikuje od ostatka muškaraca i žena po konstruktima koji su bitni za istraživačko pitanje povezanosti rodnih stereotipa i seksualnih uvjerenja i ponašanja. Dawson i suradnici (2019) u svojem istraživanju tako pokazuju da su pojedinci s više seksualnog iskustva i pozitivnijim stavovima prema seksualnosti više skloni sudjelovanju u istraživanjima te tematike. Korištenjem obmanom, gdje istraživanje nije od početka predstavljeno kao istraživanje u području rodnih stereotipa i seksualnosti, moguće je zahvatiti i sudionike koji se inače ne bi prijavili na sudjelovanje u takvim istraživanjima. To bi moglo pripomoći u donošenju zaključaka o seksualnosti grupa ljudi koji se naprimjer međusobno razlikuju u stavovima o seksualnosti, umjesto samo onih koji imaju prilično pozitivne stavove. Usto provođenje *online* upitnika umjesto

upitnika uživo možda bi povećalo osjećaj anonimnosti te time umanjilo vjerojatnost socijalno poželjnog odgovaranja.

Motivaciju u podlozi seksualnog ponašanja nastavili su istraživati Sanchez i suradnici (2012b). Njihovo istraživanje provedeno je na 181 heteroseksualnom paru te je proučavan utjecaj ženske seksualne submisivnosti na seksualno zadovoljstvo žena i njihovih partnera. Bitan doprinos tog istraživanja upravo je mjerenje motivacije žena za uključivanje u seksualno submisivno ponašanje. Sanchez i suradnici (2012b) tu motivaciju mjerili su kao upitnik interesa za dominantnost partnera. Glavna hipoteza glasila je da će žene koje su seksualno submisivne, ali nemaju izražen interes za dominantnosti svojeg partnera, imati niži stupanj seksualnog zadovoljstva od onih žena kojima odgovara partnerova dominantnost. Ta je hipoteza i potvrđena. Pokazalo se i da muškarci kojima partnerice djeluju submisivno u skladu s vlastitim preferencijama imaju veće seksualno zadovoljstvo od onih kojima partnerice djeluju submisivno protiv svojih preferencija. Ipak je bitno napomenuti da rezultati pokazuju da je udio žena koje se ponašaju seksualno submisivno, a da to nije u skladu s njihovim preferencijama, veći od udjela žena koje se tako ponašaju zbog vlastitih preferencija. To ukazuje na velik utjecaj tradicionalnih seksualnih scenarija i njegove negativne posljedice, ali u isto vrijeme i na postojanje situacija u kojima pojedinci seksualno djeluju rodno tipizirano zbog svojih unutarnjih želja. Može se pretpostaviti da je medijator osobne želje i izbora povezan s prije spomenutim konstruktom seksualne autonomije. Seksualna autonomija onda je vjerojatno visoka kod žena koje su submisivne zbog vlastite želje (kojima odgovara partnerova dominantnost), a niska kod žena čija submisivnost ne odražava njihove stvarne želje. Sanchez i suradnici (2012b) usredotočili su se na žensko submisivno ponašanje te seksualno zadovoljstvo njih i njihovih muških partnera, no korisno bi bilo provesti i istraživanja o muškom dominantnom ponašanju i seksualnom zadovoljstvu njih i njihovih partnerica.

Rodni stereotipi, rodne uloge i seksualno zdravlje

U kontekstu rasprava o seksualnom zdravlju pojedinaca jedna je od najčešćih tema sprječavanje neželjene trudnoće i zaštita od spolno prenosivih bolesti (Fine i McClelland, 2006). Uporaba kondoma danas je jedna od najefektivnijih metoda za postizanje tih ishoda (Holmes i sur.,

2004; Walsh i sur., 2004). Iako većina ljudi zna tu činjenicu, postoje varijacije u tome koliko se kondomi upotrebljavaju tijekom seksualnih odnosa, a razlozi su variranja razni. Lefkowitz i suradnici (2014) u svojem su istraživanju proučavali upravo povezanost stavova prema rodnim ulogama i korištenja kondomima tijekom seksualnih odnosa, kao i percipiranih prepreka u korištenju njima, u svrhu objašnjenja jednog dijela varijance korištenja tom vrstom zaštite. Teorijski model koji je u podlozi tog istraživanja seksualni je dvostruki standard (Reiss, 1956). On se odnosi na skup svojevrsnih „pravila“ o ljudskoj seksualnosti, koja se razlikuju ovisno o rodu kojem pojedinac pripada. Dakle ista ponašanja prosuđuju se različito ovisno o rodu osobe. Od žena se tako očekuje da se suzdržavaju u seksualnoj aktivnosti i imaju malen broj seksualnih partnera, a muškarce se potiče da budu seksualno samopouzdati i imaju veći broj partnera (Reiss, 1956). U radu Lefkowitz i suradnika (2014) proučavana je upravo povezanost odobravanja seksualnog dvostrukog standarda i općenitijih stavova o tome kako bi se muškarci i žene trebali ponašati te seksualnih ponašanja i uvjerenja. Rezultati su pokazali postojanje povezanosti podržavanja seksualnog dvostrukog standarda i odabranih zavisnih varijabli: korištenja kondomima, percipiranih zapreka u korištenju kondomima i broja seksualnih partnera. Zapreke u korištenju kondomima odnosile su se na stavove o osobnom korištenju kondomima, s naglaskom na afektivnu komponentu stava. U upotrijebljenoj skali stava prema korištenju kondomima preuzetoj od Basen-Engquist i suradnika (1999) u česticama, odražene su emocije poput posramljenosti, neugode i krivnje pri kupovanju, posjedovanju i korištenju kondomima. Uzorak istraživanja činila su 433 heteroseksualna bruoša iz SAD-a. Među sudionicima muškarci koji su odobravali seksualni dvostruki standard pokazali su ponašanja i uvjerenja koja su usklađena s očekivanjima od njihova roda. Konkretnije, imali su više seksualnih partnera i manje percipiranih prepreka u korištenju kondomima. Autori su objasnili da je moguće da ti muškarci percipiraju manje prepreka jer je kupovanje kondoma društveno prihvatljivo i u skladu s muškom rodnom ulogom. Ipak, za isto ponašanje žene bivaju osuđivane, s čim je u skladu i nalaz tog istraživanja da su žene koje su više podržavale rodni stereotip imale negativnije stavove prema osobnom korištenju kondomima od onih žena koje su rodne stereotipe manje odobravale (Lefkowitz i sur., 2014).

Lefkowitz i suradnici (2014) ističu kako postoji manje istraživanja koja proučavaju odnos stavova o rodnim ulogama i seksualnih ponašanja i uvjerenja u usporedbi s brojem istraživanja koja proučavaju odnos seksualnog dvostrukog standarda i seksualnih ponašanja i uvjerenja. Zato je velik doprinos tog istraživanja upravo pronađena povezanost stavova o rodnim ulogama i

mjerenih ishoda. Žene koje su imale tradicionalne stavove o ulogama muškaraca rjeđe su se koristile kondomima, a, iznenađujuće, one koje su imale više tradicionalne stavove o ženskim ulogama koristile su se njima češće. Muškarci koji su imali konvencionalnija uvjerenja o muškoj ulozi imali su manje seksualnih partnera, što autori objašnjavaju potencijalnim utjecajem religije, koja je povezana s konvencionalnim uvjerenjima o rodnim ulogama, kao i s kontroliranim seksualnim ponašanjem. Odobravanje seksualnog dvostrukog standarda i stavovi o rodnim ulogama nisu uspjeli objasniti više od 13% varijance seksualnih ponašanja i prepreka u korištenju kondomima (Lefkowitz i sur., 2014). Ipak, gotovo sve proučavane očekivane razlike bile su statistički značajne i u smjeru očekivanog uzimajući u obzir teorijsku podlogu o seksualnom dvostrukom standardu i stavovima prema rodnim ulogama. Na temelju tog istraživanja stavovi prema rodnim uvjerenjima pokazali su se važnima za razmatranje unutar problema korištenja kondomima, a u manjoj mjeri i broja seksualnih partnera. Budući da su kondomi kontraceptivna opcija koja je većini ljudi najdostupnija i najekonomičnija, a ujedno štiti od spolno prenosivih bolesti i neželjenih trudnoća, povezanost njihove uporabe i percipiranih prepreka za korištenje s rodnim stereotipima od velike je važnosti. Ta saznanja o rodnim razlikama u korištenju kondomima utemeljenim u stavovima o muškarcima i ženama mogu se iskoristiti u svrhu potpunije i efikasnije seksualne edukacije mladih.

Korištenje i nekorisćenje kondomima i potencijalne posljedice tog izbora nisu jedini aspekt fizičkog zdravlja koji je povezan s rodnim ulogama. Nobre i Pinto-Gouveia (2006) proučavali su povezanost disfunkcionalnih seksualnih uvjerenja i seksualne disfunkcije kod muškaraca i žena. Kod muških ispitanika najčešće su disfunkcije bile poremećaj erekcije i prerana ejakulacija, a kod žena najčešće se radilo o hipoaktivnoj seksualnoj želji, vaginizmu i poremećajima orgazma (Nobre i Pinto-Gouveia, 2006). Velik dio čestica u upitniku upotrijebljenom za procjenu disfunkcionalnih seksualnih uvjerenja može se poistovjetiti sa sadržajem rodnih stereotipa. Tako se kod ženske verzije upitnika mogu uočiti čestice temeljene na stereotipima o poželjnosti čistoće i nevinosti žena, o dobi u kojoj je prikladno da žena bude seksualno aktivna, o tome tko inicira seksualni odnos, o ljepoti i mladosti i njihovoj važnosti za žene, o dopuštanju užitka u seksu te o seksualnoj dominantnosti i pasivnosti. Kod verzije upitnika za muškarce puno je čestica posvećeno uvjerenjima o tome koliko *macho* muškarac treba biti, o dominantnosti i pitanju iniciranja, o jačini seksualne želje i stalnoj spremnosti na seks. Općenito, seksualno disfunkcionalna uvjerenja u tom radu odnosila su se na specifična rodno povezana uvjerenja, koja su se pokazala kao

predisponirajući faktori u razvoju seksualnih disfunkcija (Hawton, 1985, prema Nobre i Pinto-Gouveia, 2006). Rezultati istraživanja pokazali su da su i muškarci i žene koji pate od seksualnih disfunkcija imali više seksualno disfunkcionalnih nego funkcionalnih uvjerenja. Žene s dijagnozom u odnosu na one bez dijagnoze imale su više uvjerenja vezanih za dob i sliku tijela (naprimjer vjerovanje da žene koje nisu fizički atraktivne ne mogu doživjeti seksualno zadovoljstvo), dvije domene koje su uvelike pod utjecajem rodni stereotipa. Za muškarce se razlika nije pokazala statistički značajnom, ali je zanimljivo da su muškarci sa seksualnim disfunkcijama imali više rezultate na uvjerenjima o tome koliko muškarci moraju biti muževni i na uvjerenjima koja su se odnosila na ženski užitak od muškaraca bez seksualne disfunkcije (Nobre i Pinto-Gouveia, 2006). Ta uvjerenja primarno su odražavala prosuđivanje vlastite vrijednosti na temelju erekcije, penetracije i stalne spremnosti na seks. Ponovno se osvrćući na teoriju dvostrukih seksualnih standarda, pravilo da muškarci trebaju željeti i tražiti seks, a žene ga odbijati i čuvati svoju „čistoću“, u tom slučaju pokazalo se štetno i u sferi zdravog seksualnog funkcioniranja.

Iz navedenog vidljivo je da je povezanost disfunkcionalnih seksualnih uvjerenja i seksualnih disfunkcija jasnija za žene nego za muškarce. Clarke i suradnici (2015) istraživali su utjecaj normativne maskuliniteta, disfunkcionalnih seksualnih uvjerenja i seksualnih stavova na percepciju vlastitog seksualnog funkcioniranja kod muškaraca. Uzorak je uključivao 151 heteroseksualnog muškarca u širokom rasponu dobi od 18 do 87 godina. Kao što je spomenuto, postoji problem nereprezentativnosti dobnih skupina u tom području istraživanja, pa takva istraživanja, koja se koriste širim dobnim rasponom sudionika, povećavaju mogućnost generalizacije pronađenih saznanja na heteroseksualne muškarce različitih dobi. Sudionici su izabrani iz nekliničke populacije, dakle nisu imali dijagnozu seksualne disfunkcije. Disfunkcionalna seksualna uvjerenja definirana su jednako kao u radu Nobre i Pinto-Gouveia (2006) te je rabljen isti upitnik za njihovo mjerenje, što olakšava usporedbu rezultata tih dvaju istraživanja. Normativna maskulinitet manipulirana je izlaganjem slici muškarca u tradicionalnoj ulozi, muškarca u modernoj ulozi te muškarca u ulozi koja nije rodno određena. Slika muškarca u tradicionalnoj ulozi pokazivala je muškarca koji igra ragbi, u modernoj ulozi muškarce koji zajedno kuhaju, a u neutralnoj ulozi grupu nasmijanih muškaraca i žena. Rezultati su pokazali da su muškarci izloženi tradicionalnoj muškoj ulozi imali više disfunkcionalnih seksualnih uvjerenja nego oni izloženi modernoj muškoj ulozi. Također oni izloženi tradicionalnoj muškoj ulozi u odnosu na one izložene modernoj ulozi ostvarili su i viši rezultat na skali seksualnog dvostrukog

standarda, to jest imali su više konzervativan pogled na žensku nego na mušku seksualnost. Clarke i suradnici (2015) postavili su i hipotezu da će muškarci izloženi tradicionalnoj slici svoju seksualnu inhibiciju procjenjivati nižom, a seksualno uzbuđenje višim. Ta hipoteza nije potvrđena, ali su sudionici u tradicionalnoj situaciji imali niže rezultate na skali seksualne inhibicije zbog unutarnjih razloga (prijetnje neuspjeha seksualne izvedbe) od onih u modernoj situaciji. U seksualnoj inhibiciji zbog vanjskih razloga (npr. strah od trudnoće) razlike u skupinama nisu pronađene. Clarke i suradnici (2015) navode da je moguće da su muškarci u tradicionalnoj situaciji procijenili svoju seksualnu inhibiciju nižom zbog unutarnjih razloga jer su zbog uvjetovanja tradicionalnom maskulinošću stekli anksioznost oko vlastite seksualne kompetencije u odnosu na „idealnog“ muškarca. Zbog tog straha sebe su procjenjivali manje inhibiranima, uvjeravajući se tako da se takva inhibicija njima ne može dogoditi. Autori nadalje navode da je moguće da takva anksioznost i osjećaj nekompetentnosti u odnosu na idealnu sliku maskuliniteta mogu potpomoći stvaranju i održavanju seksualnih disfunkcija. Unatoč toj pretpostavci rezultati istraživanja još uvijek ne ukazuju na jasne obrasce povezanosti disfunkcionalnih seksualnih uvjerenja i seksualnih disfunkcija kod muškaraca.

Važno je napomenuti da su ta istraživanja mjerila disfunkcionalna seksualna uvjerenja, a ne rodne stereotipe. Iako se brojna uvjerenja mogu povezati s rodnim stereotipima i pretpostaviti da u njima imaju korijene, nije moguće potpuno poistovjetiti ta dva konstrukta. To dovodi do šireg problema u istraživanju rodni stereotipa i seksualnih uvjerenja i ponašanja, koji se očituje u različitim nazivima, definicijama i operacionalizacijama konstrukta rodni stereotipa. Također postoji puno konstrukata koji su srodni konstruktima rodni stereotipa, kao što su rodna uvjerenja, rodne uloge i stav prema rodnim ulogama. To dovodi do teškoća u uspoređivanju rezultata raznih istraživanja, a time i do poteškoća u stvaranju jasnih zaključaka u tom području. Moguće je da postoje razne povezanosti, pa čak i kauzalne veze među tim konstruktima te je važno istražiti odnose među njima u svrhu što jasnijeg donošenja zaključaka.

Vremenski slijed rodni stereotipa i seksualni uvjerenja i ponašanja

Vidljivo je da istraživanja odnosa između rodni stereotipa i seksualni uvjerenja i ponašanja često pokazuju povezanost tih konstrukata. U većini istraživanja pojavljuje se bitan

problem nedostatka podataka o uzročnosti i vremenskom slijedu njihova pojavljivanja. Intuitivno je za zaključiti, na temelju nalaza istraživanja, da prisvajanje i održavanje rodni stereotipa uzrokuje razvoj raznih seksualnih ponašanja i uvjerenja. Ipak, moguće je i da uzročnost nije nužno jednostrana te da je moguće na temelju seksualnog ponašanja i uvjerenja steći ili učvrstiti neke rodne stereotipe. O vremenskom redoslijedu pojave rodni stereotipa i seksualnih ponašanja govori rad Foshee i Bauman (1992), koji je proveden na mlađim adolescentima. To istraživanje ujedno je prvo koje je provjeravalo povezanost rodni stereotipa i adolescentskog seksualnog ponašanja.

Brojni okolinski faktori pridonose nastanku i usvajanju rodni stereotipa. Socijalno kognitivna teorija učenja počiva na pretpostavci da se ljudsko ponašanje može oblikovati učenjem putem potkrepljivanja i kažnjavanja (Bussey i Bandura 1999). Usto moguće je učiti i putem modeliranja, opažajući posljedice ponašanja prikladnog modela i oblikovanjem vlastitog ponašanja u skladu s tim. Djeca tako mogu naučiti sadržaj rodni stereotipa promatrajući roditelje i druge relevantne modele, uviđajući više potkrepljenja za ponašanja koja su u skladu s rodni stereotipima modela. Moguće je da ta rano usvojena uvjerenja pružaju temelj za kasnija seksualna ponašanja te da djeca putem prvih seksualnih ponašanja pokušavaju ostati u skladu s naučenim sadržajem rodni stereotipa. S druge strane poznate teorije kognitivne disonance (Festinger, 1957) i samopercepcije (Bem, 1970, prema Foshee i Bauman, 1992) predlažu postojanje i obrnutog smjera uzročnosti između ljudskih uvjerenja i ponašanja. Te teorije govore o pojavi da ljudi grade svoja uvjerenja na temelju ponašanja, pogotovo kada su početna uvjerenja slaba ili nejasna. U tom kontekstu moglo bi se pretpostaviti da će djeca usvajati rodne stereotipe na temelju svojih ranih seksualnih ponašanja i iskustava. Moguće je da će se rana seksualna iskustva koja odražavaju rodne stereotipe u većoj mjeri zapamtiti i percipirati kao ispravna te se tako doživljavati kao dokaz da su rodni stereotipi točni. Očekujući da će se stereotip ponoviti, mladi ljudi mogu se ponašati više u skladu s njim, čime se kreira situacija kojom se stereotip potvrđuje i dodatno osnažuje. Ipak, rodni stereotipi sveprisutni su u društvu i razumno je za pretpostaviti da će adolescenti već i prije upuštanja u seksualne aktivnosti imati usvojene neke rodne stereotipe. Moguće je onda da kauzalnost ide u oba smjera, to jest da rodni stereotipi oblikuju seksualna uvjerenja i ponašanja, a da onda seksualna iskustva dodatno učvršćuju i oblikuju već postojane rodne stereotipe.

Foshee i Bauman (1992) prikupljali su podatke o stereotipiziranju žena i o seksualnom ponašanju na adolescentima u dobi od 12 do 14 godina. Podatke su prikupljali 1985. i 1987. kako bi pokušali utvrditi upravo vremenski redoslijed i prediktivnost tih konstrukata. Korištenjem logičkom regresijom provjerili su predviđa li stereotipiziranje žena u 1985. seksualno ponašanje u 1987. godini. Stereotipiziranje žena ispitivalo se stupnjem slaganja s različitim tvrdnjama vezanih za žene te je manji prosječni rezultat označavao veće vjerovanje u tradicionalne stereotipe o ženama. Seksualno ponašanje ispitivalo se samo pitanjem jesu li sudionici ikada imali seksualni odnos. Djevojke i mladići u podjednakoj su mjeri vjerovali u stereotipe o ženama, no za mladiće regresija nije bila statistički značajna. Za djevojke od 12 godina dobiven je nalaz o negativnoj povezanosti između ženskog stereotipiziranja i seksualnog ponašanja, za 13-godišnjakinje nije pronađena povezanost, a za 14-godišnjakinje je ona obrnuta. Dakle djevojke od 12 godina koje su u većoj mjeri vjerovala u tradicionalne stereotipe o ženama imale su veću vjerojatnost za započinjanje seksualnih odnosa u idućim dvjema godinama, dok su one u dobi od 14 godina koje su više vjerovala u stereotipe imale manju vjerojatnost započinjanja seksualnih odnosa u narednim dvjema godinama (Foshee i Bauman, 1992).

Linearna regresija provedena je kako bi se ustanovilo predviđaju li seksualna ponašanja rodne stereotipe o ženama. Rezultati su se razlikovali prema rasama, to jest adolescentice koje su crnkinje nakon seksualnih ponašanja postale bi više, a bijelkinje manje tradicionalne u svojim uvjerenjima. Samostalni doprinosi izraženi beta-koeficijentima relativno su mali, pa je potrebno sa suzdržanosti zaključivati na temelju tog nalaza. Autori ne nude specifične hipoteze o razlozima tih razlika te je vjerojatno da su oni složeni. Moguće je tako naprimjer da se crnkinje često pretjerano seksualizirano i u negativnom kontekstu prikazuju u medijima, dok se seksualna iskustva bijelkinja češće prikazuju kao oslobađajuća i kao ona koja ukazuju na neovisnost o muškarcima. To je samo hipoteza te je za daljnje zaključivanje potrebno provoditi istraživanja koja se bave tim razlikama među pripadnicima različitih rasa. Za muške adolescente ponovno se nije pokazala statistički značajna povezanost između ponašanja i uvjerenja.

Moguće je pretpostaviti da su se djevojke koje su imale manje stereotipa o ženama kasnije upuštale u seksualna iskustva jer su manje vjerovala u stereotip da žene moraju biti pasivne i podređene muškarčevim izborima i prosudama, pa tako i prosudbama o tome kada je vrijeme za upustiti se u seksualni odnos. Autori navode da postoji mogućnost da djevojke koje drže manje

tradicionalna uvjerenja o ženama također osjećaju manji pritisak seksualno udovoljiti muškarcu i dati prednost njihovim seksualnim željama poviše svojih (Foshee i Bauman, 1992). Uzimajući u obzir da je gotovo nemoguće, ili u najmanju ruku neetično, manipulirati razinom varijabli rodni stereotipa ili seksualnog ponašanja na način da to ostavi trajan utjecaj, nemoguće je u potpunosti govoriti o uzročnosti između tih konstrukata. Ipak, s obzirom na to da usvajanje rodni stereotipa počinje u ranoj dobi te se pojavljuje prije stjecanja seksualnih uvjerenja i ponašanja, moguće je pretpostaviti da upravo rodni stereotipi utječu na seksualna uvjerenja i ponašanja. Potrebno je provesti longitudinalna istraživanja koja bi pratila razvitak i pojavljivanje tih stereotipa i seksualnih ponašanja tijekom dužeg vremenskog slijeda, po mogućnosti već od rane adolescentne dobi, kako bi se s većom sigurnosti moglo govoriti o uzročnosti.

Utjecaj medija na rodne stereotipe i seksualnost

Kod utjecaja društva na stvaranje, održavanje i poticanje rodni stereotipa i seksualnih scenarija važno je dotaknuti se i teme utjecaja medija. Konzumiranje brojnih medijskih sadržaja još je od 2009. u neprekidnom porastu (Karlovitch, 2025). Zanimljivo je zato proučiti ulogu medija na stvaranje i održavanje rodni stereotipa i seksualnih scenarija. Kim i suradnici (2007) proveli su istraživanje čiji je cilj bio utvrditi postojanje heteroseksualnog scenarija u televizijskim programima namijenjenim adolescentima u udarnom vremenu. Heteroseksualni scenarij u tom je istraživanju podrazumijevao nametnut scenarij koji muškarcima dopušta davanje prioriteta vlastitim seksualnim željama i gledanje na njih kao na nešto što je izvan njihove kontrole, a ženama nameće zanemarivanje vlastite seksualne želje i pasivnost u romantičnim i seksualnim odnosima (Kim i sur., 2007). Istraživana je učestalost gledanja raznih programa kod adolescenata te je na temelju te frekvencije odabrano njih 25 koji su uvršteni u analizu. Kim i suradnici (2007) pokazali su da se prikazi raznih ponašanja koja podržavaju seksualne scenarije pokazuju čak 15,53 puta po satu u programima koje gledaju adolescenti u udarnom vremenu. Gotovo pola zabilježenih prikaza heteroseksualnog scenarija odnosilo se na prikaze seksualnosti kao centralnog dijela maskuliniteta. Ti slučajevi odražavali su poznata uvjerenja koja podržavaju tradicionalne seksualne scenarije, kao što su uvjerenja da su muškarci seksualni inicijatori i nekontrolirano preokupirani ženskim tijelom i seksom. U gotovo 14% zabilježenih slučajeva heteroseksualnog scenarija prikazivan je i stereotip koji podrazumijeva žensku pasivnost i otvorenu seksualnost kao strategije privlačenja muškaraca

(Kim i sur., 2007). S druge strane prisutan je bio i scenarij takozvanih „dobrih cura“, koji nalaže da su žene te koje odbijaju muškarčeve seksualne ponude i da su osuđivane za svoje seksualno ponašanje (Kim i sur., 2007). Zaključno, ta analiza pokazala je da su razni rodni stereotipi iz područja seksualnosti uistinu značajno prisutni u programima koje gledaju adolescenti.

Potencijalnim učincima takvih medijskih sadržaja baš na adolescente bavilo se eksperimentalno istraživanje Polo-Alonso i suradnika (2018). Skupina od 116-ero adolescenata i odraslih u nastajanju bila je podijeljena na eksperimentalnu skupinu, koja je gledala film koji je procijenjen da odražava visoko stereotipne seksualne uloge, i kontrolnu skupinu, koja je gledala film nezasićen takvim sadržajem. Istraživanje je pokazalo da su adolescenti u eksperimentalnoj skupini nakon gledanja filma pokazivali veće prihvatanje rodni stereotipa od onih u kontrolnoj skupini. Efekt se nije pokazao za skupinu odraslih u nastajanju, što potencijalno ukazuje na posebnu ranjivost adolescenata na učinke udešavanja rodni stereotipa. S druge strane, kako navode Polo-Alonso i suradnici (2018), očekivano je da su rodna uvjerenja i više učvršćena kod odraslih u nastajanju zbog njihova većeg općeg, romantičnog i seksualnog iskustva. Moguće je i da je to razlog nepostojanja efekta kod te populacije. Također stupanj prihvatanja rodni stereotipa mjerio se upitnicima, pa je moguće i da su odrasli u nastajanju bili više svjesni socijalno poželjnih odgovora i važnosti koje društvo danas pridaje rodnoj ravnopravnosti, pa možda zbog toga povezanost u toj dobnoj skupini nije pronađena. Rezultati tog eksperimenta također se ne mogu tumačiti u smislu dugoročnih učinaka gledanja takvih sadržaja na rodne stereotipe jer je riječ o udešavanju i mjerenju bez vremenske odgode.

Burnay i suradnici (2019) također su proveli eksperimentalno istraživanje utjecaja rodno stereotipnih medijskih sadržaja. U tom slučaju bila je riječ o seksualiziranim videoigrama, a ono što je poseban doprinos tog istraživanja zavisna je varijabla koja se očituje u iskazanom nepovoljnom ponašanju, konkretno u iskazanom *online* seksualnom uznemiravanju. *Online* seksualno uznemiravanje operacionalizirano je kao broj seksističkih šala koje bi ispitanici poslali svojem muškom ili ženskom partneru (koji je bio pomoćnik eksperimentatora) na *Skypeu* nakon igranja igre. Sudionici su imali opciju između slanja seksističkih i neseksističkih šala. U istraživanju se proučavao utjecaj količine odjeće koju na sebi ima ženski lik u igri na *online* seksualno uznemiravanje kod studentske populacije. Jedna je eksperimentalna skupina igrala sa ženskim likovima u igri u jako otkrivajućoj odjeći, a druga s likovima čija je odjeća pokrivala

većinu tijela. O važnosti te varijable govore i podaci relativno novog izvještaja Giaccardi i suradnika (2019) koji pokazuju još uvijek prisutan rodni stereotip hiperseksualiziranih žena, pa je tako 7x vjerojatnije da će ženski likovi biti prikazani u otkrivajućoj odjeći od muških likova.

Kontrolirale su se varijable individualnih razlika u seksizmu, agresivnosti i *online* dezinhibiciji kako bi se proučavao izolirani utjecaj seksualiziranosti ženskih likova u igri. Rezultati su pokazali da su ispitanici u uvjetima igranja seksualizirane igre nanosili više seksualnog uznemiravanja ženskim, ali ne i muškim partnerima. Taj efekt pokazao se kod ispitanika obaju spolova te je ostao prisutan i nakon kontroliranja spomenutih varijabli. To istraživanje, iako je u obzir uzelo samo jedan vid seksualnog uznemiravanja, ima vrijedne rezultate koji ukazuju na potencijalni utjecaj seksualiziranih medija na stvarno, negativno seksualno ponašanje. Iako podaci tih eksperimentalnih istraživanja dopuštaju razmatranja o kauzalnosti rodno stereotipnih medija te rodno stereotipnih ishoda i seksualnih ponašanja, riječ je o efektima zabilježenim neposredno nakon uvođenja nezavisnih varijabli. Za sigurnije zaključivanje o kauzalnosti potrebno je provesti i longitudinalne studije ili istraživanja koja provjeravaju održavanje dobivenih efekata tijekom duljeg vremena. S druge strane i efekti pukog udešavanja na seksualna uvjerenja i ponašanja mogu se smatrati iznimno bitnima za razne ishode ljudi s obzirom na to da su seksualni sadržaji posvuda; od reklama i televizijskih sadržaja do društvenih mreža. Moglo bi se onda pretpostaviti da uz visoku prisutnost seksualnih sadržaja u našem društvu utjecaj udešavanja nije zanemariv jer se ono događa gotovo pa neprekidno.

Svakako, ti su podaci relevantni jer bi se mogli rabiti u svrhu intervencija za smanjenje rodni stereotipa i tradicionalnih seksualnih scenarija. Eksperiment u istraživanju Hundhammera i Mussweilera (2012) pokazao je da se efekt udešavanja seksualnog sadržaja spomenutim zadatkom traženja riječi na veće poistovjećivanje s rodnim stereotipima može ukloniti izlaganjem protustereotipnim slikama muškaraca i žena prije seksualnog uvjetovanja. Sanchez (2012a) predlaže intervenciju upravo usmjerenu na smanjenje utjecaja tradicionalnih seksualnih scenarija koja uključuje induciranje slika, ideja i sadržaja koji su suprotni rodnim stereotipima. Uzimajući u obzir današnju sveprisutnost medija i medijskih sadržaja, moguće ih je onda iskoristiti kao alat za izlaganje protustereotipnih sadržaja u svrhu suzbijanja tradicionalnih seksualnih scenarija kako bi se postigli zdraviji ishodi ljudi u raznim seksualnim uvjerenjima i ponašanjima.

Rodni stereotipi u LGBTQ+ populaciji

Pojedinci koji pripadaju LGBTQ+ populaciji odudaraju od većine ljudi po svojoj seksualnoj orijentaciji i/ili usklađenosti biološkog spola i rodnog identiteta. Možda je moguće da to iskustvo neuklapanja u konvencionalna poimanja roda i seksualnosti mijenja sadržaj rodних stereotipa kod tih pojedinaca. Naime i spomenuta teorija seksualnih scenarija oslanja se u svojoj podlozi na dinamiku između muškarca i žene. Postavlja se tako pitanje o tome odudaraju li LGBTQ+ pojedinci i u rodним stereotipima koje posjeduju od većine populacije. Kao što navode Blashill i Powlishta (2009), dosadašnja istraživanja rodних stereotipa uključivala su samo heteroseksualne osobe ili se nije uzimala u obzir varijabla seksualne orijentacije. Clarke i Arnold (2017) istražili su razlikuju li se rodni stereotipi koje podržavaju gej muškarci i lezbijke od onih koje podržavaju heteroseksualci. Nalazi istraživanja Clarke i Arnold (2017) pokazali su da gej muškarci i lezbijke drže iste rodne stereotipe o gej muškarcima, lezbijkama, heteroseksualnim muškarcima i heteroseksualnim ženama kao i heteroseksualci.

Što se tiče stereotipa unutar same LGBTQ+ zajednice, seksualna dinamika odnosa gej muškaraca često se opisuje pomoću termina *top* i *bottom*, koji označavaju preferirane seksualne pozicije. Termin *top* odnosi se na pojedinca koji penetrira svojeg partnera, *bottom* na pojedinca koji je penetriran, a pojam *versatile* na partnera kojem odgovaraju obje seksualne pozicije (Gil, 2007). Reilly (2016) je proveo kvalitativno istraživanje u kojem je spojio metode opažanja, analize internetske građe, intervjuu i razgovora u svrhu proučavanja odnosa femininosti i gej muškaraca ovisno o seksualnoj poziciji koju preferiraju. Reilly (2016) navodi da postoji stereotip da su gej muškarci koji su feminini nužno *bottoms* te da taj stereotip može imati negativne posljedice na identitet i seksualni život tih muškaraca. U jednom je intervjuu tako ispitanik naveo da je i sam nasjeo na stereotip da su maskulini muškarci *tops*, a feminini *bottoms* te da je zbog svoje femininosti pretpostavio da će i sam biti *bottom* u romantičnim vezama, što se ispostavilo netočnim. Iz tog je moguće uvidjeti kako se tradicionalni seksualni scenarij može prenijeti i internalizirati i u gej muškarcima, pa automatski kao primarno maskulina ili feminina osoba muškarac pretpostavlja vlastitu aktivnu ili pasivnu ulogu u seksu. Reilly (2016) tako zaključuje da su heteronormativna očekivanja o rodu i seksu podržavana i unutar gej populacije. Reilly (2016) navodi i niz dokaza iz analize internetske građe koji odražavaju zgražanje i ismijavanje gej muškaraca koji su *tops* prema onima koji su *bottoms*. Zaključuje da ključ mržnje prema *bottoms*

leži u mizoginiji, točnije, u pridavanju inferiornog položaja femininim gej muškarcima na temelju heteronormativnih stereotipa o submisivnosti žena i dominantnosti muškaraca (Reilly, 2016). Uzimajući u obzir negativnu sliku koju gej muškarci često imaju o *bottoms* i femininim gej muškarcima, postavlja se pitanje koliko je maskulnost gej muškarcima bitna. Sánchez i suradnici (2009) u svojem istraživanju pokazali su da pritisak na gej muškarce da budu maskulini postoji, a samo 24% sudionika nabrojalo je načine na koji maskulini ideali pozitivno utječu na njihovu sliku o sebi. Usto 7% ispitanika izjasnilo se da zbog maskulinog ideala osjećaju pritisak da imaju puno seksualnih partnera, što jest dio tradicionalne muške rodne uloge i seksualnog scenarija (Sánchez i sur, 2009).

U lezbijskoj populaciji rjeđe se rabe termini *top* i *bottom*, koji naglasak stavljaju na penetraciju tijekom seksa. Češće se nailazi na termine *butch* i *femme*, koji se odnose na generalnije karakteristike vezane za rod, pa se tako termin *butch* povezuje s više maskulinih, a termin *femme* s više femininih karakteristika (Smith i Stillman, 2002). Na temelju saznanja o povezanosti rodnih stereotipa i seksualne aktivnosti/pasivnosti, kao i saznanja o postojanju heteronormativnih rodnih stereotipa u gej populaciji, moguće je zapitati se hoće li ti identiteti također biti povezani sa seksualnim ishodima. Walker i suradnici (2012) istraživali su povezanost tih identiteta i raznih seksualnih ponašanja. Istraživanje je provedeno na uzorku od 214 lezbijki u dobi od 18 do 69 godina. Ispitanice su sebe procijenile na *butch/femme* skali te su zatim izvještavale o subjektivnoj privlačnosti seksualnih ponašanja. Istraživanje je pokazalo da postoji jako malo razlika u seksualnoj privlačnosti različitih ponašanja, kao i u seksualnoj aktivnosti i pasivnosti, kod lezbijki *butch*, *femme* i *butch/femme* identiteta. Uživanje u primanju seksualnog zadovoljstva u tom uzorku ne može se poistovjetiti sa seksualnom pasivnošću. Nalazi upućuju na recipročnost u seksualnim aktivnostima i veliku seksualnu sličnost između lezbijki različitih identiteta. Kao što i navode Walker i suradnici (2012), potencijalno je ograničenje te studije što je uzorak uključivao samo lezbijke koje su prisustvovala na javnom gej društvenom događanju. Nadovezujući se na to ograničenje, moguće je da je sudionicama koje su otvoreno sudjelovale na tako javnom događanju ugodnije biti *queer* u javnosti, pa možda pružaju i veće odbijanje društveno nametnutim rodnim stereotipima. U tom slučaju mogućnost generalizacije tog istraživanja bila bi manja. Pregledom literature uviđa se znatno manji broj istraživanja koja istražuju seksualne rodne stereotipe kod lezbijki u usporedbi s onima usmjerenim na gej muškarce. Kod proučenih istraživanja vidljivi su manje rigorozni rodni stereotipi unutar seksualnosti kod L- nego kod G-populacije, no mogućnost

generalizacije tog nalaza mala je zbog manjeg broja obuhvaćenih istraživanja. Jedno od mogućih objašnjenja manje izraženih stereotipa kod lezbijki leži u samoj prirodi lezbijskih seksualnih odnosa, u kojima ne postoji jasno definirana uloga osobe koja penetrira i osobe koja je penetrirana, što je češće prisutno u heteroseksualnim i gej odnosima. Moguće je stoga da takav nedostatak binarne penetracijske dinamike umanjuje dualno shvaćanje seksualnosti, u kojoj postoji osoba u aktivnoj i pasivnoj ulozi. Posljedično to bi moglo poticati egalitarnije seksualne odnose, a samim tim i smanjiti šanse aktiviranja tradicionalnih seksualnih scenarija u kojem maskulina, aktivna osoba zavodi femininu, pasivnu osobu. To je samo hipoteza koju je potrebno provjeriti te je potrebno provesti još istraživanja koja uspoređuju rodne stereotipe L- i G-populacije kako bi se sa sigurnošću moglo tvrditi o potencijalnim razlikama tih dviju populacija i njihovim uzrocima.

Malo je istraživanja o LGBTQ+ populaciji na ovu temu. O tome govori činjenica i da su sva prethodno navedena istraživanja (izuzev istraživanja ovog ulomka) uvrštena u ovaj rad provedena samo na heteroseksualnim osobama ili se sudionici nisu podijelili po seksualnoj orijentaciji. Potrebno je provesti više istraživanja o utjecaju tih internaliziranih stereotipa na seksualna uvjerenja i ponašanja pripadnika te populacije. Pregledom literature uočavaju se i razlike u količini radova koji se bave različitim podskupinama LGBTQ+ populacije. Najmanje istraživanja provedeno je na transrodnoj populaciji. Moglo bi se pretpostaviti da će otpor prema tradicionalnim rodnim ulogama i seksualnim scenarijima, koji se pokazao da postoji u gej i lezbijskoj populaciji, biti manji u transrodnoj populaciji. Naime transrodni pojedinci u procesu rodne tranzicije na neki način prolaze drugu socijalizaciju, taj put suprotnog roda od svojeg biološkog spola. Moguće je da će zbog toga biti više motivirani konformirati se rodnim stereotipima i tradicionalnim seksualnim scenarijima u svrhu što veće rodne afirmacije. Moguće je i da će zbog potrebe da ih drugi ljudi ispravno rodno percipiraju stavljati veću važnost na mišljenja drugih, što bi moglo, vodeći se saznanjima istraživanja Sanchez i suradnika (2012b), dovesti do nižeg seksualnog zadovoljstva, barem za transrodne žene. Ovdje je riječ samo o hipotezi na temelju saznanja o rodnim stereotipima i seksualnosti heteroseksualne populacije i specifičnosti trans populacije. Predlaže se da buduća istraživanja uključe transrodne sudionike kako bi se proučavale specifičnosti rodnih stereotipa i seksualnosti u toj istraživački podzastupljenoj populaciji.

Zaključak

Interes za zaključivanje o rodnim razlikama između muškaraca i žena očituje se u brojnim implicitnim, ali i eksplicitnim teorijama rodnih razlika. Znanstvene teorije slažu se da postoje razlike među rodovima, no neke analize upućuju na mali broj stvarnih rodnih razlika. Prenaglašenost rodnih razlika u odnosu na stvarne razlike ukazuje na značajnu društvenu prisutnost rodnih stereotipa kao skupa uvjerenja o karakteristikama muškaraca i žena. Osim samog opisa muškaraca i žena preko rodnih stereotipa, ističu se i razna očekivanja o tome kakvi bi muškarci i žene trebali biti. Ta očekivanja nazivaju se rodnim ulogama, a uključuju očekivanja od žena da budu pasivne i brižne te od muškaraca da budu aktivni i dominantni. Seksualnost je područje u kojem se rodni stereotipi i uloge pokazuju posebno izraženima. Istraživanja upućuju da udešavanje s riječi „seks“ dovodi do brže samokategorizacije vlastitog roda, kao i identifikacije i poistovjećivanja s rodnom tipičnošću. Izloženost znakovima seksa utječe i na ponašanje muškaraca i žena na način da ono postaje više rodno tipično. Rodne stereotipe i rodne uloge u sferi seksualnosti moguće je razmatrati unutar teoretskih okvira teorije seksualnih scenarija i seksualnog dvostrukog standarda. Tradicionalni seksualni scenarij, koji nalaže žensku seksualnu submisivnost i mušku dominantnost, jasno odražava rodne stereotipe. Za žene se submisivnost pokazala štetnom za seksualno zadovoljstvo ako ona potječe iz podređivanja scenariju, ali isti se učinak nije pokazao u situaciji veće seksualne autonomije i kada to ponašanje dolazi iz vlastitih preferencija.

Seksualni dvostruki standard također upućuje na različita seksualna „pravila“ za muškarce i žene pa tako žene dobivaju više društvene osude za upuštanje u seksualne aktivnosti, naročito s većim brojem partnera. Veće podupiranje seksualnog dvostrukog standarda kod žena rezultiralo je većim brojem percipiranih prepreka u korištenju kondomima, što može imati negativne posljedice na seksualno zdravlje. Razna disfunkcionalna seksualna uvjerenja koja često korijene imaju upravo u rodnim stereotipima i seksualnom dvostrukom standardu pokazala su se češćima u ženskoj populaciji sa seksualnim disfunkcijama. Udešavanje muškaraca rodnim stereotipima također je rezultiralo većim brojem disfunkcionalnih seksualnih uvjerenja. Visoka prisutnost rodnih i seksualnih stereotipa u medijima također se pokazala povezanom s nizom nezdravih ishoda, kao što su veće prihvatanje rodnih stereotipa i *online* seksualno uznemiravanje. Longitudinalno istraživanje na adolescentima pokazalo je mogućnost uzročne posljedičnosti rodnih stereotipa i seksualnih ponašanja u obama smjerovima. Eksperimentalni nacrti ukazuju na

moću kauzalnost u smjeru da izloženost rodnim stereotipima uzrokuje razne seksualne ishode, ali potrebno je provesti više longitudinalnih studija kako bi se s većom sigurnosti moglo govoriti o uzročnosti. Mala količina istraživanja na LGBTQ+ populaciji ukazuje na potrebu za većim proučavanjem rodnih stereotipa i seksualnih ishoda u tim manjinama, a različita saznanja o gej muškarcima i lezbijkama upućuju na potrebu za odvojenim proučavanjem subpopulacija unutar LGBTQ+-a. Postoje dokazi o postojanju heteronormativnih rodnih stereotipa kod LG pojedinaca, ali i nastojanja za mijenjanje rodnih stereotipa i tradicionalnih seksualnih scenarija. Zaključno, potrebno je provoditi istraživanja koja se koriste implicitnim metodama mjerenja konstrukata, eksperimentalnim i longitudinalnim nalazima, kao i što reprezentativnijim uzorcima, kako bi se s većom metodološkom valjanosti moglo zaključivati o toj društveno važnoj poveznici između rodnih stereotipa te seksualnih uvjerenja i ponašanja. Istraživanja koja bi za cilj imala dodatno razumijevanje tih konstrukata mogla bi pridonijeti osvještavanju o sveprožimajućoj prirodi rodnih stereotipa i važnosti adekvatne seksualne edukacije te osmišljavanju i provođenju intervencija koje za cilj imaju veće zdravlje te seksualnu i opću dobrobit pojedinaca. Seksualnost, kao bitan dio ljudskog iskustva, može se tako osloboditi rodnih stereotipa i dopustiti pojedincima punu slobodu njezina izričaja, koja nije ograničena samom rodnom pripadnosti.

Literatura

- Blashill, A. J. i Powlishta, K. K. (2009). Gay stereotypes: The use of sexual orientation as a cue for gender-related attributes. *Sex Roles*, 61(11–12), 783–793. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9684-7>
- Bakan, D. (1966). *The duality of human existence: An essay on psychology and religion*. Rand McNally.
- Basen-Engquist K., Mâsse, L. C., Coyle, K., Kirby, D., Parcel, G. S., Banspach, S., Nodora, J. (1999). Validity of scales measuring the psychosocial determinants of HIV/STD-related risk behavior in adolescents. *Health Education Research*, 14(1), 25–38. <https://doi.org/10.1093/her/14.1.25>
- Bowleg, L., Lucas, K. J. i Tschann, J. M. (2004). “The ball was always in his court”: An exploratory analysis of relationship scripts, sexual scripts, and condom use among African American women. *Psychology of Women Quarterly*, 28(1), 70–82. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2004.00124.x>
- Buller, D. J. (2005). Evolutionary psychology: The emperor’s new paradigm. *Trends in Cognitive Sciences*, 9(6), 277–283. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2005.04.003>
- Burnay, J., Bushman, B. J. i Larøi, F. (2019). Effects of sexualized video games on online sexual harassment. *Aggressive Behavior*, 45(2), 214–223. <https://doi.org/10.1002/ab.21811>

- Buss, D. M. i Schmitt, D. P. (2011). Evolutionary psychology and feminism. *Sex Roles*, 64(9–10), 768–787. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-9987-3>
- Bussey, K. i Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106(4), 676–713. <https://doi.org/10.1037/0033-295x.106.4.676>
- Clarke, H. M. i Arnold, K. A. (2017). Diversity in gender stereotypes? A comparison of heterosexual, gay and lesbian perspectives. *Canadian Journal of Administrative Sciences / Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 34(2), 149–158. <https://doi.org/10.1002/cjas.1437>
- Clarke, M. J., Marks, A. D. G. i Lykins, A. D. (2015). Effect of normative masculinity on males' dysfunctional sexual beliefs, sexual attitudes, and perceptions of sexual functioning. *The Journal of Sex Research*, 52(3), 327–337. <https://doi.org/10.1080/00224499.2013.860072>
- Dawson, S. J., Huberman, J. S., Bouchard, K. N., McInnis, M. K., Pukall, C. F. i Chivers, M. L. (2019). Effects of individual difference variables, gender, and exclusivity of sexual attraction on volunteer bias in sexuality research. *Archives of Sexual Behavior*, 48(8), 2403–2417. <https://doi.org/10.1007/s10508-019-1451-4>
- Deci, E. L. i Ryan, R. M. (1987). The support of autonomy and the control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(6), 1024–1037. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.6.1024>
- Diekmann, A. B. i Schneider, M. C. (2010). A social role theory perspective on gender gaps in political attitudes. *Psychology of Women Quarterly*, 34(4), 486–497. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2010.01598.x>
- Duehr, E. E. i Bono, J. E. (2006). Men, women, and managers: Are stereotypes finally changing? *Personnel Psychology*, 59(4), 815–846. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2006.00055.x>
- Dworkin, S. L. i O'Sullivan, L. (2005). Actual versus desired initiation patterns among a sample of college men: Tapping disjunctures within traditional male sexual scripts. *The Journal of Sex Research*, 42(2), 150–158. <http://www.jstor.org/stable/3813151>
- Eagly, A. H. i Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist*, 54(6), 408–423. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.6.408>
- Eapen, N. A. (2024). Stereotype: Cognition and biases. *International Journal of Indian Psychology*, 12(1), 1560–1563. <https://ijip.in/articles/stereotype>
- Eaton, A. A. i Rose, S. (2011). Has dating become more egalitarian? A 35 year review using sex roles. *Sex Roles*, 64(11–12), 843–862. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-9957-9>
- Ellemers, N. (2018). Gender stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 69, 275–298. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011719>
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9781503620766>
- Fine, M. i McClelland, S. (2006). Sexuality education and desire: Still missing after all these years. *Harvard Educational Review*, 76(3), 297–338. <https://doi.org/10.17763/haer.76.3.w5042g23122n6703>

- Foshee, V. i Bauman, K. (1992). Gender stereotyping and adolescent sexual behavior: A test of temporal order. *Journal of Applied Social Psychology*, 22(20), 1561–1579. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1992.tb01757.x>
- Gagnon, J. H. (1990). The explicit and implicit use of the scripting perspective in sex research. *Annual Review of Sex Research*, 1(1), 1–43. <https://doi.org/10.1080/10532528.1990.10559854>
- Gawronski, B. i De Houwer, J. (2014). Implicit measures in social and personality psychology. U H. T. Reis i C. M. Judd (Ur.), *Handbook of research methods in social and personality psychology* (str. 283–310). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511996481>
- Gentile, A., Boca, S. i Giammusso, I. (2018). ‘You play like a woman!’ Effects of gender stereotype threat on women’s performance in physical and sport activities: A meta-analysis. *Psychology of Sport and Exercise*, 39, 95–103. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2018.07.013>
- Giaccardi, S., Heldman, C., Cooper, R., Cooper-Jones, N., Conroy, M., Esparza, P., Breckenridge-Jackson, I., Juliano, L., McTaggart, N., Phillips, H. i Seabrook, R. (2019). *See Jane 2019*. Geena Davis Institute. <https://geenadavisinstitute.org/wp-content/uploads/2024/01/see-jane-2019-full-report.pdf>
- Gil, S. (2007). A narrative exploration of gay men’s sexual practices as a dialectical dialogue. *Sexual and Relationship Therapy*, 22(1), 63–75. <https://doi.org/10.1080/14681990600861057>
- Holmes, K. K., Levine, R. i Weaver, M. (2004). Effectiveness of condoms in preventing sexually transmitted infections. *Bulletin of the World Health Organization*, 82(6), 454–461. <https://iris.who.int/handle/10665/269171>
- Hundhammer, T. i Mussweiler, T. (2012). How sex puts you in gendered shoes: Sexuality-priming leads to gender-based self-perception and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(1), 176–193. <https://doi.org/10.1037/a0028121>
- Hyde, J. S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American Psychologist*, 60(6), 581–592. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.6.581>
- Karlovitch, S. (2025, 25. travnja). *Media usage poised to dip in 2025: Here’s what the numbers say*. Marketing Dive. <https://www.marketingdive.com/news/media-usage-dip-in-2025-heres-what-the-numbers-say/746296/>
- Kim, J. L., Lynn Sorsoli, C., Collins, K., Zylbergold, B. A., Schooler, D. i Tolman, D. L. (2007). From sex to sexuality: Exposing the heterosexual script on primetime network television. *The Journal of Sex Research*, 44(2), 145–157. <https://doi.org/10.1080/00224490701263660>
- Lefkowitz, E. S., Shearer, C. L., Gillen, M. M. i Espinosa-Hernandez, G. (2014). How gendered attitudes relate to women’s and men’s sexual behaviors and beliefs. *Sexuality & Culture*, 18(4), 833–846. <https://doi.org/10.1007/s12119-014-9225-6>
- Miloš, I. (2017). Komu je jezik majka, a komu maćeha? *Hrvatski jezik*, 4(4), 8–10. <https://hrcak.srce.hr/193901>
- Nobre, P. J. i Pinto-Gouveia, J. (2006). Dysfunctional sexual beliefs as vulnerability factors for sexual dysfunction. *The Journal of Sex Research*, 43(1), 68–75. <https://doi.org/10.1080/00224490609552300>
- Nier, J. A. (2005). How dissociated are implicit and explicit racial attitudes? A bogus pipeline approach. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(1), 39–52. <https://doi.org/10.1177/1368430205048615>

- Polo-Alonso C., Vangeel L. i Vandenbosch L. (2018). Effects of stereotypical sex role movies on adolescents and emerging adults. *Comunicación y Género*, 1(2), 127–145. <https://doi.org/10.5209/CGEN.62671>
- Reilly, A. (2016). Top or bottom: A position paper. *Psychology & Sexuality*, 7(3), 167–176. <https://doi.org/10.1080/19419899.2015.1135182>
- Reiss, I. L. (1956). The double standard in premarital sexual intercourse: A neglected concept. *Social Forces*, 34(3), 224–230. <https://doi.org/10.2307/2574041>
- Sanchez, D. T., Crocker, J. i Boike, K. R. (2005). Doing gender in the bedroom: Investing in gender norms and the sexual experience. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(10), 1445–1455. <https://doi.org/10.1177/0146167205277333>
- Sanchez, D. T., Fetterolf, J. C. i Rudman, L. A. (2012a). Eroticizing inequality in the United States: The consequences and determinants of traditional gender role adherence in intimate relationships. *The Journal of Sex Research*, 49(2-3), 168–183. <https://doi.org/10.1080/00224499.2011.653699>
- Sanchez, D. T., Phelan, J. E., Moss-Racusin, C. A. i Good, J. J. (2012b). The gender role motivation model of women's sexually submissive behavior and satisfaction in heterosexual couples. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(4), 528–539. <https://doi.org/10.1177/0146167211430088>
- Sánchez, F. J., Greenberg, S. T., Liu, W. M. i Vilain, E. (2009). Reported effects of masculine ideals on gay men. *Psychology of Men & Masculinities*, 10(1), 73–87. <https://doi.org/10.1037/a0013513>
- Santelli, J. S., Kantor, L. M., Grilo, S. A., Speizer, I. S., Lindberg, L. D., Heitel, J., Schalet, A. T., Lyon, M. E., Mason-Jones, A. J., McGovern, T., Heck, C. J., Rogers, J. i Ott, M. A. (2017). Abstinence-only-until-marriage: An updated review of U.S. policies and programs and their impact. *The Journal of Adolescent Health*, 61(3), 273–280. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2017.05.031>
- Smith, C. A. i Stillman, S. (2002). Butch/femme in the personal advertisements of lesbians. *Journal of Lesbian Studies*, 6(1), 45–51. https://doi.org/10.1300/J155v06n01_05
- Sng, O., Williams, K. E. G. i Neuberg, S. L. (2016). Evolutionary approaches to stereotyping and prejudice. U: C. G. Sibley i F. K. Barlow (Ur.), *The Cambridge handbook of the psychology of prejudice* (str. 21–46). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316161579.002>
- Somcutean, C. (2024). Why evolutionary psychology is not feminist: Assessing the core values and commitments of the evolutionary study of gender differences. *KRITERION – Journal of Philosophy*, 38(1-2), 41–56. <https://doi.org/10.1515/krt-2023-0022>
- Steele, C. M. i Aronson, J. (1995). Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 797–811. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.5.797>
- Walker, J. J., Golub, S. A., Bimbi, D. S. i Parsons, J. T. (2012). Butch bottom-femme top? An exploration of lesbian stereotypes. *Journal of Lesbian Studies*, 16(1), 90–107. <https://doi.org/10.1080/10894160.2011.557646>
- Walsh, T. L., Frazieres, R. G., Peacock, K., Nelson, A. L., Clark, V. A., Bernstein, L. i Wraxall, B. G. D. (2004). Effectiveness of the male latex condom: Combined results for three popular condom brands used as controls in randomized clinical trials. *Contraception*, 70(5), 407–413. <https://doi.org/10.1016/j.contraception.2004.05.008>

- Wiederman, M. (2015). Sexual script theory: Past, present, and future. U J. DeLamater i R. Plante (Ur.), *Handbook of the sociology of sexualities* (str. 7–22). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-17341-2_2
- Wingood, G. M. i DiClemente, R. J. (2000). Application of the theory of gender and power to examine HIV-related exposures, risk factors, and effective interventions for women. *Health Education & Behavior*, 27(5), 539–565. <https://doi.org/10.1177/109019810002700502>
- Woodley of Menie, M. A., Peñaherrera-Aguirre, M., Sarraf, M. A., Kruger, D. J. i Salmon, C. (2023). Soft core evolutionary psychology? Potential evidence against a unified research program from a survey of 581 evolutionarily informed scholars. *Evolutionary Psychological Science*, 9(4), 397–406. <https://doi.org/10.1007/s40806-023-00370-3>

Abstract

The presence of gender stereotypes in society increases the perceived differences between men and women. Gender roles dictate that women should be caring and passive, while men should be independent and dominant. An area where gender stereotypes and roles are clearly manifested through traditional sexual scenarios and sexual double standards is sexuality. This paper explores the relationship between gender stereotypes and roles and several relevant sexual beliefs and behaviors such as dysfunctional sexual beliefs, sexual dysfunctions and the use of protection during sex. The paper also looks at the influence of the media in the creation and maintenance of gender stereotypes, as well as the specifics of gender stereotypes and roles and aspects of sexuality among members of the LGBTQ+ population. The nature of the relationship between gender stereotypes, roles and sexual beliefs and behavior is studied in the paper, with a special emphasis on the possibility of a causal relationship. The social implications of gender stereotypes and gender roles in the sexuality domain as well as the importance of research in this area are commented on. Finally, this paper provides methodological guidelines, as well as suggested areas of study for further research to better understand the relationship between gender stereotypes, gender roles and sexual beliefs and behaviors.

Keywords: gender stereotypes, gender roles, sexual beliefs, sexual double standard, sexual script